

Вертугіна В.М.,
старший викладач кафедри
дошкільної освіти
Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,

Формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням

У статті розкриваються особливості формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням. Підкреслюється значення навчання дітей із зоровим відхиленням орієнтуванню в просторі та формування в них уявлень про просторове орієнтування для успішного навчання в школі.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, діти із зоровим відхиленням, навчання, розвиток, формування, просторові уявлення, елементарні математичні уявлення, підготовка до школи.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Загальною світовою тенденцією, характерною для високо розвинутих країн, є включення осіб з психофізичними порушеннями у загальноосвітній простір. В Україні наразі досліджується питання інклюзивного навчання, визнано його пріоритет для розвитку особистості, проте існує багато причин, які перешкоджають упровадженню інклюзивної освіти. Як результат, значна кількість дітей з відхиленням зору відвідує загальноосвітні дошкільні навчальні заклади і їхня підготовка до навчання в школі здійснюється нарівні з дітьми, які мають зір без відхилень. Проте, діти з відхиленням зору мають свої особливості розвитку і відрізняються за ступенем відхилення зору, рівнем фізичного та інтелектуального розвитку, умовами сімейного

виховання. В сім'ях, де виховується дитина із зоровим відхиленням, спостерігається різний підхід до її виховання і навчання: або досить завищені вимоги, або занижені. Свої вимоги батьки озвучують вихователям, які не завжди достатньо обізнані в особливостях розвитку і навчання дітей із зоровим відхиленням, тому часто не звертають уваги на цей дефект. Як результат, діти із зоровим відхиленням йдуть в загальноосвітню школу з невисоким рівнем підготовленості до навчання і тому часто відстають у навчанні. Великого значення для успішного навчання в школі має рівень сформованості елементарних математичних уявлень в дошкільному віці, що є важливим для вдосконалення системи знань дітей про довколишній світ та для розвитку пізнавальних інтересів.

Аналіз наукових досліджень, на які спирається автор. У тифлопедагогіці накопичено значну кількість даних щодо навчання дітей із зоровим відхиленням у спеціальних дошкільних навчальних закладах (Л. Солнцева, Л. Григорян, Т. Свиридюк, Л. Плаксіна). Сьогодні проблемі дослідження розвитку інклюзивної освіти дошкільників в Україні приділяє увагу І. Кузава, інтегрованому навчанню дітей з особливостями психофізичного розвитку присвячене дослідження А. Конопльової (Білорусь). Окремі напрямки навчання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням досліджуються такими вченими: Т. Семенишеною (формування мовленнєвої готовності), Л. Сековець (корекційно-педагогічна робота з фізичного виховання), А. Андрасян (пізнавальна діяльність) тощо [2; 3; 4; 5]. Дослідження показали, що дошкільники із зоровим відхиленням мають певні проблеми у засвоєнні знань із різних розділів програми навчання і виховання дітей дошкільного віку, в тому числі і в засвоєнні знань з математики.

Протягом останніх років були проведені дослідження у різних напрямках формування елементарних математичних уявлень у дошкільників (Н. Баглаєва, В. Данилова, П. Ерднієв, Т. Мусейібова, Т. Тарунтаєва, Н. Непомняща, О. Фунтикова). Проте, як зазначає К. Щербакова, в теорії і

практиці дошкільного виховання є ще низка не вирішених проблем. Однією з актуальних проблем методики формування елементарних математичних уявлень у дошкільників є проблема наступності між дошкільною освітою і початковою школою, адже вивчення математики в школі передбачає широку й глибоку орієнтацію дітей у кількісних і просторових відносинах навколишньої дійсності [6, 41]. Наразі навчання в дошкільному навчальному закладі не завжди повністю вирішує це питання. Ще глибшою стає дана проблема при навчанні дітей із зоровим відхиленням на етапі вступу до загальноосвітньої школи.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. У більшості дошкільників із зоровим відхиленням, які відвідують загальноосвітні дошкільні навчальні заклади, основним діагнозом є амбліопія і косоокість. Косоокість характеризується порушенням бінокулярного зору в результаті відхилення одного з очей від сумісної точки фіксації. В більшості випадків в тому оці, який косить, розвивається зниження гостроти зору на кшталт амбліопії, що призводить до порушень бінокулярного зору. Порушення бінокулярного зору призводить до відхилень в оцінці глибини простору та відношень між рівновіддаленими предметами. Основним і визначальним у подальшому розвитку вторинного відхилення у дітей є порушення зорового сприймання. Зорове сприймання у цих дітей відрізняється повільністю, звуженістю огляду, зниженою точністю зорових уявлень порівняно з ровесниками, які не мають зорового відхилення. В них часто зорові уявлення викривлені (перекручені), що спонукає до нагромадження запасу певних, формально правильних знань, проте не наповнених конкретним предметним змістом. Спостерігається вербалізм, недостатнє розуміння слів, які позначають конкретне значення. Також спостерігаються відхилення, насамперед, в порушенні координації і орієнтування в просторі. Адже без сформованих навичок орієнтування не можливе ефективне і об'єктивне пізнання довколишньої дійсності.

Рухи дітей з амбліопією і косоокістю носять неточний, скований характер: робота дрібної моторики супроводжується підвищеною напругою, що призводить до швидкої втомлюваності і небажання виконувати завдання, які вимагають точних рухів (штриховка цифр, наведення контуру, зафарбовування зображень). Діти часто не можуть самостійно оволодіти навичками орієнтування в навколишньому просторі і потребують систематичного цілеспрямованого навчання на звуженій сенсорній основі.

Формулювання мети та завдань статті. Зважаючи на сказане вище, мета статті – підкреслити важливість формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням. Завдання: обґрунтувати особливості сприймання математичних понять дітьми старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням; визначити завдання навчання дошкільників із відхиленням зору орієнтуванню в просторі і формування в них уявлень про просторове орієнтування; визначити умови оволодіння дітьми із зоровим відхиленням вмінням орієнтуватись у навколишньому просторі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. У статті пріоритет буде наданий розкриттю напрямку з формування елементарних математичних уявлень, а саме: навчання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням орієнтуванню в просторі і формування в них уявлень про просторове орієнтування. Зважаючи на особливості розвитку дітей із відхиленням зору, як було зазначено вище, даний напрямок займає чільне місце у їхньому навчанні на порозі вступу до школи.

Опираючись на програму виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» [1], нами були визначені основні *завдання* навчання дошкільників із зоровим відхиленням орієнтуванню в просторі і формування в них уявлень про просторове орієнтування:

- 1) формування потреби в самостійному орієнтуванні, подолання страху простору і невпевненості в своїх силах;

2) навчання прийомам і способам орієнтування у мінімальному просторі (на робочому місці, за столом, в зошиті, підручнику тощо);

3) формування необхідних спеціальних умінь і навичок самостійного оволодіння замкнутим і вільним простором і орієнтування в ньому.

Реалізація першого завдання здійснюється в результаті залучення дітей до активної ігрової діяльності, пов'язаної з активним переміщенням в просторі. Тут в нагоді стануть рухливі ігри, які є цікавими для дітей і від участі в яких вони отримують задоволення, що є стимулом для подолання страху простору («Хованки», «Кіт і миші», « Білий котик»).

Зазначимо, що одним із важливих прийомів орієнтування у мінімальному просторі є *вказівка*, яку дає дорослий дітям з метою загального обстеження об'єктів (наведення його контуру, частин). Навчають дітей визначати положення предметів, позу людей, розміщення частин тіла під час *розглядання картин, фотографій, ілюстрацій*. Важливо, готуючись до занять, заздалегідь виготовити *додатковий матеріал* (контур, силует, малюнок, дрібні картинки, іграшки, індивідуальні картки), який допоможе дитині з відхиленням зору сконцентрувати свою увагу на реалізації тих завдань, які вихователь пропонує вирішити всім дітям. Важливим прийомом у навчанні дітей орієнтуванню в мінімальному просторі є *вправляння*. Дітям подобається виконувати різні вправи на кшталт «Домалюй» (зайчику – вуха, лисичці – хвостик, котику – вуса, собачці – лапки).

Самостійне відображення дітьми просторових відношень у реальних ситуаціях може бути втіленим під час *орієнтування на майданчику*, коли вихователь дає певні завдання на кшталт «Знайди іграшку». Діти виконують його під час *цільових прогулянок чи екскурсій* за межі дошкільного навчального закладу, *по дорозі додому* (під супроводом батьків). Великі можливості у вирішенні даного завдання закладені у *рухливих і спортивних іграх*, в яких діти з задоволенням беруть участь.

Окрім завдань, нами були визначені *умови* оволодіння дітьми старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням вмінням орієнтуватись в навколишньому просторі:

- готовність збережених аналізаторів сприймати ознаки і властивості предметів навколишнього світу;
- накопичення необхідного запасу предметних і просторових уявлень;
- сформованість у дошкільників із зоровим відхиленням уміння орієнтуватись у мінімальному просторі;
- вміння орієнтуватись в замкненому і вільному просторі.

Зазначимо, що навчання просторового орієнтування можливе тільки при наявності індивідуального підходу до кожної дитини із відхиленням зору з врахуванням характеру його дефекту, особливостей особистості і попереднього досвіду життя. В індивідуальній роботі з дитиною слід поступово відпрацьовувати кожний прийом з використанням різноманітних завдань на одному і тому ж занятті чи в різних видах діяльності. Необхідно дотримуватись послідовності у використанні прийомів навчання, щоб у дитини із зоровим відхиленням сформувалась система правильних, об'єктивних знань, уявлень про довколишній світ.

Висновки та рекомендації. Формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням є важливим аспектом у підготовці їх до навчання в загальноосвітній школі. Існують певні особливості у сприйманні математичних понять дітьми із зоровим відхиленням, про які мають знати і вихователі, і батьки дітей. Навчання дітей старшого дошкільного віку із відхиленням зору орієнтуванню в просторі і формування в них уявлень про просторове орієнтування є однією з актуальних проблем на порозі їх до вступу до загальноосвітньої школи. Робота педагогів над вирішенням даної проблеми сприятиме створенню умов для успішного навчання дітей із зоровим відхиленням в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк, К.І. Волинець; наук. керівництво програмою: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко, Н.В. Кудикіна; авт. кол.: Г.В. Беленька, Е.В. Белкіна, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко, С.А. Васильєва, М.С. Вашуленко [та ін.]. – 3-є вид. доопр. та доп. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.

2. Комплексний супровід дітей з порушенням зору в умовах навчального закладу : навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації інституту післядипломної педагогічної освіти / Ю.О. Бистрота, А.М. Петруся, В.Є. Коваленко та ін. – Луганськ, Держ. заклад «Луганський ун-т імені Тараса Шевченка», 2012. – 288 с.

3. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика. Монографія / І. Б. Кузава. – Луцьк, ПП. Іванюк В.П., 2013. – 292 с.

4. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки : навчально-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 288 с.

5. Особливості розвитку дітей з порушеннями зору. Частина І. Науково-методичний посібник / авт.: Вавіна Л.С., Гудим І.М., Кондратенко С.В., Довгопола К.С., Нафікова Л.А. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 136 с.

6. Щербакова К. Й. Методика формування елементів математики у дошкільників: [навчальний посібник] / К. Й. Щербакова. – К.: Вид-во Європейського університету. – 262 с.

В статті розкриваються особливості формування елементарних математических представлень у дітей старшого дошкільного віку зі зрительним відхиленням. Підкреслюється значення навчання дітей зі зрительним відхиленням орієнтуванню в просторі та формуванню в них представлень про просторову орієнтацію для успішного навчання в школі.

Ключевые слова: дети старшего дошкольного возраста, дети со зрительным отклонением, обучение, развитие, формирование, пространственные представления, элементарные математические представления, подготовка к школе.

In the article the features of forming of elementary mathematical presentations open up for the children of senior preschool age with a visual rejection. The value of studies of children with a visual rejection an orientation in space and forming in them of pictures is underlined of spatial orientation for successful studies at school.

Keywords: to put senior preschool age, to put with a visual rejection, studies, development, forming, spatial presentations, elementary mathematical presentations, preparation is to school.